

DARIA CISEK

Z ZAGADNIEŃ INTONACJI JĘZYKA POLSKIEGO

I JEJ FUNKCJI

Zagadnienia związane z intonacją języka polskiego wciąż należą do gatunku trudnych ze względu na brak zadowalających opracowań teoretycznych.

Niniejszy artykuł jest próbą oceny stanu badań nad intonacją języka polskiego. Poprzez analizę prac dotyczących polskiej intonacji postaramy się zasygnalizować główne tendencje w podejściu do danego problemu i zwrócić uwagę na szereg zagadnień, które wymagają jeszcze głębszego poznania.

Intonacja ma przede wszystkim znaczenie semantiko-syntaktyczne i dlatego ten aspekt będzie nas interesował szczególnie w rozpatrywanych pracach, ponieważ tworzy on podstawę do zbadania tzw. dystynktywnej funkcji intonacji. Pod intonacją rozumiemy złożony kompleks elementów prozodyjnych (in. komponentów), na który składają się: melodia, rytm, intensywność, tempo, pauzy, zabarwienie głosu i akcent logiczny, z czym łączy się funkcja gramatyczna natury semantycznej, polegająca na wyrażaniu stosunku mówiącego do wypowiedzianej przez niego treści. Intonacja w zdaniu występuje jako jeden ze środków rozróżniania jego znaczeń syntaktycznych. Może też służyć jako środek rozróżniania stylistycznych właściwości mowy, ekspresyjnych lub emocjonalnych.¹⁾

Opracowanie systemu intonacyjnego każdego języka wymaga: 1/ wydzielenia jednostek dystynktywnych oraz ustalenia ich ilości; 2/ zbadania strony fonetycznej intonacji (tzn. zbadania, w jakim stosunku do siebie znajdują się komponenty in-

tonacji - ton, barwa głosu, intensywność, pauzy itd);

3/ określenia znaczenia funkcjonalnego każdej z wydzielonych jednostek dystynktywnych i ustalenia jej cech charakterystycznych. W wielu pracach, w których poruszany był problem intonacji i podejmowane były próby opracowania systemu intonacyjnego języka polskiego, autorzy brali głównie pod uwagę stronę fonetyczną (p.2) tzn. intonacja była rozumiana przez nich przede wszystkim, jako zbiór komponentów. Z tego to właśnie względu ilość wydzielonych konstrukcji intonacyjnych jest u różnych autorów różna.²⁾

Zasadnicze znaczenie ma przy wydzieleniu konstrukcji intonacyjnych każdego języka ujęcie problemu w dwóch aspektach jednocześnie: 1/ w aspekcie fonetycznym (komponenty intonacji) i 2/ w aspekcie syntaktycznym lub in. gramatycznym (leksykalno-gramatyczna budowa zdania). Dlatego też ważne jest także, oprócz komponentów, rozróżnienie tzw. środków intonacji. Są to:

- 1) dzielenie syntagmatyczne
- 2) typ intonacji jako taki (intonacja jako czynnik organizujący wypowiedzenie)
- 3) centrum intonacyjne (część akcentowana, akcent logiczny).

Środki te służą do wyrażania różnych rodzajów treści, przekazywania różnorodnych informacji. Takie rozróżnianie jest ważne zwłaszcza przy analizie funkcji dystynktywnej intonacji. Komponenty intonacji podczas formowania wypowiedzenia oddziałują na siebie w sposób dosyć złożony. W zdaniu wypowiedzianym z tzw. intonacją neutralną główną rolę odgrywają zmiany tonu, za pomocą których zdanie może wyrażać różne odcienie jednego znaczenia głównego. Samo zaś znaczenie główne zdania może ulec zmianie jedynie przy zastosowaniu w określonych sytuacjach językowych któregoś z wymienionych środków intonacji.

- Inaczej mówiąc, dla właściwego zrozumienia sensu zdania najważniejsze są środki intonacji, a komponenty jako ich część składowa nie posiadają właściwości dystynktywnych.

Przy jednakowej budowie syntaktycznej komponenty intonacji wpływają jedynie na fonetyczne usamodzielnienie się jednego ze słów w zdaniu lub w przypadku różnych odcieni emocjonalnych pomagają przy wyrażeniu naszych najprzeróżniejszych uczuć.

Powyższe krótkie rozważania teoretyczne nie wyczerpują oczywiście całości zagadnienia, są one jednak niezbędne dla niniejszego artykułu. Niewątpliwie brak odpowiedniej terminologii językoznawczej będzie utrudniał ocenę stanu badań nad intonacją języka polskiego. Opisywane przez lingwistów różne zjawiska językowe często nie są określane właściwym terminem, dlatego też można się jedynie domyślać, że mieli oni na uwadze dzielenie syntaktyczne, typ intonacji jako taki czy też centrum intonacyjne. Nie należy także zapominać, że zaledwie nieliczni autorzy (gł. Z. Klemensiewicz i M. Dłuska) brali pod uwagę w swoich badaniach intonacji charakter budowy leksykalno-gramatycznej języka polskiego, a przy badaniu funkcjonalnego aspektu intonacji związek między intonacją a składnią odgrywa bardzo ważną rolę. Dlatego też bez określenia charakteru leksykalno-gramatycznej budowy języka nie może być mowy o prawidłowym i dokładnym wydzieleniu i określeniu funkcji intonacji.

Większość autorów stwierdza w swych pracach, że intonacja języka polskiego może służyć jako czynnik rozróżniający wypowiedzenia (oznajmienie, pytanie, wykrzyknik). Np. To dom. To dom? To dooom!³⁾ Idziesz do domu. Idziesz do domu? Idziesz do domu!⁴⁾; Powiedział. Powiedział?⁵⁾ itd.

Należy jednak podkreślić, że zdolność tę posiadają jedynie tzw. konstrukcje homonimiczne, bez czynników ograniczających wieloznaczność, którymi są przede wszystkim partykuły, poza tym przymiotniki i w zależności od kontekstu inne części mowy.

Zdawanie sobie sprawy z istnienia w języku polskim konstrukcji homonimicznych (w odróżnieniu od konstrukcji jednoznacznych) jest bardzo ważne przy rozpatrywaniu in-

tonacji w jakimkolwiek aspekcie. Mówi to właśnie o charakterze budowy leksykalno-gramatycznej języka polskiego.

Omówione tu zagadnienie należy do tzw. funkcji organizującej intonacji. Funkcja ta obejmuje również położenie centrum intonacyjnego, które w zdaniach o wieloznacznej budowie syntaktycznej również bardzo często decyduje o ich znaczeniu lub różnych odcieniach jednego znaczenia.

Zależność sensu zdania od położenia centrum intonacyjnego nie jest jednak w należyтым stopniu poruszana w pracach poświęconych intonacji języka polskiego. Nie znaczy to jednak, że zjawisko to jest językowi polskiemu obce. Jak wiadomo położenie centrum intonacyjnego decyduje o znaczeniu przede wszystkim w zdaniach zawierających słowa z tzw. semantyką przeciwstawienia (tworzą one tzw. rzędy semantyczne) np.: pies - kot - mysz - koń itd. czy też: siedzi - stoi - idzie - leci - itd.

Wśród prac, w których podejmowane są próby ustalenia konstrukcji intonacyjnych języka polskiego, na uwagę zasługuje "Prozodia języka polskiego" M. Dłuskiej. Z punktu widzenia metodologii przypomina tę pracę rozprawa F. Daneša⁶⁾, dotycząca intonacji języka czeskiego. Autorzy wydzielają w rozpatrywanych przez siebie językach sporą ilość schematów intonacyjnych (kadencji), które występują jako środki systematyzacji. Wśród nich najważniejsza jest kadencja, kończąca się gwałtownym obniżeniem tonu i antykadencja, której cechą charakterystyczną jest podwyższenie tonu w końcu wypowiedzenia. "Ta różnica ma funkcję znaczeniową, bowiem kadencja wyraża całkowite zamknięcie całości, po której może albo nic nie być, albo też może nastąpić całość osobna, niezwiązana z poprzednią, zaś antykadencja jest oznaką niezupełności, czegoś co wymaga dalszego wyjaśnienia lub zakończenia. Antykadencja wyraża oczekiwanie, kadencja - kres"⁷⁾.

Te główne schematy intonacyjne są wskaźnikiem syntaktycznym sensu zdania, dlatego też ich właściwy wybór zależy także od tego, jakie możliwe środki syntaktyczne

zostały w zdaniu użyte. Dłuska pisze:

"Tak np. jeżeli zapytanie zaczyna się od partykuły "czy", to w większości wypadków zestrój⁸⁾ przybiera intonację zdania oznajmującego lub tylko bardzo słabo markuje tendencję do końcowego podniesienia tonu. Funkcja pytającej antykadencji i partykuły pytającej jest w zdaniu taka sama: skoro mówiący użył jednego sygnału zapytania, drugi staje się zbyteczny"⁹⁾.

Opisana tu linia intonacyjna jest charakterystyczna dla tzw. pytań o uzupełnienie. Dlatego też z myślą tą nie można się zgodzić. Zdania bowiem rozpoczynające się partykułą "czy" należą do pytań o rozstrzygnięcie i ich linia intonacyjna jest całkowicie różna od intonacji oznajmienia. Melodia pytań o uzupełnienie (pytania rozpoczynające się zaimkami pytajnymi: kto, co, gdzie, dokąd, dlaczego itd), jest zbliżona do melodii zdań oznajmujących. Do pytań tych odnosi się "zasada zamiany" A.M.Pieszkowskiego¹⁰⁾, polegająca na tym, że brak innych wyznaczników (danego strukturalnego typu) wywołuje spotęgowanie pozostałych. Myśl więc autorki o zależności wyboru intonacji od środków syntaktycznych można odnieść tylko do pytań o uzupełnienie, w których rzeczywiście zależność ta ma duże znaczenie.

Porównując zdania "KTO ŻTO? " i " ŻTO TH? " L.R. Zinder pisze: "W pierwszym wypadku pytanie jest wyrażone zaimkiem "KTO", a jego melodia nie różni się niczym od oznajmującej, w drugim wypadku słowo pytajne jest jakby zamienione odpowiednią melodią - podwyższeniem tonu na drugim słowie; brak takiego podwyższenia będzie mówił o oznajmującym charakterze tego zdania"¹¹⁾.

To samo można powiedzieć o polskich zdaniach "Kto to?" i "Czy to ty?" (lub "To ty? - partykuła "czy" ma tu jedynie znaczenie formalnego (graficznego) wyrażenia pytania).

Jeśli w zdaniu występują zaimki pytajne, to do nich należy funkcja wyrażenia pytania (pytania o uzupełnienie).

Przy użyciu "czy", a także w zdaniach bez tej partykuły (zdania takie są nawet bardziej charakterystyczne dla pytań o rozstrzygnięcie) zmienia się po prostu strona funkcjonalna intonacji; jest ona głównym wskaźnikiem tego typu zdań.

M. Dłuska wydzieliła także demarkatywną i sygnifikatywną (semantyczną) funkcję intonacji języka polskiego. Demarkatywną autorka nazywa funkcję dzielenia syntagmatycznego (np.: - Syn powiedział mi: gospodarz miał zamiar wracać do kraju zaraz po zakończeniu wojny. - Syn - powiedział mi gospodarz - miał zamiar wracać do kraju zaraz po zakończeniu wojny) i podkreśla, że jedno i to samo zdanie może być użyte w dwu różnych znaczeniach w zależności od tego, gdzie mówiący zrobi tzw. granicę dzielenia syntagmatycznego. Szkoda, że autorka nie spróbowała ustalić warunków, w których tego rodzaju zjawiska językowe mogą zachodzić i jak często występują w mowie polskiej podobne konstrukcje leksykalno-gramatyczne.

Warunków tych nie określa też B. Wierzchowski, który w "Sztuce mówienia" (Warszawa, 1963) również ustalił dla języka polskiego demarkatywną funkcję intonacji (tzw. "właściwe przestankowanie", np.: Wziął za puls - pan doktor - poważnie chorego . . . Wziął za puls - pan doktor poważnie - chorego ...).

Dziś wiadomo już¹³⁾, że zdania o wieloznacznej budowie leksykalno-gramatycznej mogą zmieniać swe znaczenie w rezultacie konkretyzacji związków syntaktycznych zachodzących w słowie, które znajduje się na granicy dzielenia syntagmatycznego. Jeśli dzielenie syntagmatyczne nie jest związane z rozróżnianiem związków syntaktycznych słowa w zdaniu lub z rozróżnianiem struktur syntaktycznych ("jutro wieczorem", lub "jutro, (wieczorem)") tzn. nie jest związane z gramatyką, to na plan pierwszy wysuwa się jego funkcja stylistyczna.

Opisaną tu homonimię ogranicza w znacznym stopniu fleksja. W tych językach, gdzie jest ona rozwinięta słabo (np. angielski, niemiecki) dzielenie syntagmatyczne w swej

funkcji dystynktywnej jest zjawiskiem spotykanym częściej niż np. w języku rosyjskim czy polskim. Inaczej mówiąc - funkcja dystynktywna dzielenia syntagmatycznego jest związana z właściwościami syntaktycznej i gramatycznej budowy języka.

Interesujące są uwagi dotyczące intonacji języka polskiego zawarte w pracach Z.Klemensiewicza. W "Zarysie składni polskiej" np. czytamy: "Każde wypowiedzenie z osobną wzięte stanowi zamkniętą i samodzielną całość gramatyczną i komunikatywną.

Przez całość gramatyczną rozumiem tu wypowiedzenie, któremu dobór form fleksyjnych i jakoś związków syntaktycznych nadaje charakter prawidłowego, poprawnego skończonego wypowiedzenia. Przez całość komunikatywną rozumiem wypowiedzenie, które samo w sobie jest dostatecznie zrozumiałe, które nie potrzebuje wyjaśnień koniecznych, a wyrażonych już przez dobór obecnych w nim wyrazów i form, i co, bardzo ważne, przez sam sposób wygłoszenia, czyli intonację i melodię wypowiedzenia.¹⁴⁾

Z.Klemensiewicz jako pierwszy chyba zwrócił uwagę na zdolność intonacji do wyrażania zakończonej i niezakończonej myśli. Przeprowadzając analizę syntaktyczną zdań złożonych, podkreśla on, że bardzo ważną rolę w tym względzie odgrywa ta "okoliczność, że melodia może wystąpić jako zamknięta i otwarta" (por.: Dowiaduję się - Dowiaduję się, czyś przyjechał).

Intonacja może wg Klemensiewicza podkreślić znaczenie jakiegoś oddzielnego słowa w zdaniu, lecz przede wszystkim podkreśla ona jego zabarwienie emocjonalne. Dlatego też "i w mowie potocznej i w starannej recytacji utworów literackich intonacja podnosi zrozumiałość, potęguje nastrojowość, nadaje melodyjność".¹⁵⁾

Wracając jeszcze do "Sztuki mówienia" - B.Wieczorkiewicza należałoby zwrócić uwagę na rozpatrzone przezeń na str. 75-76 różne znaczenia konstrukcji homonimicznej "Idziesz do domu". Są to mianowicie: stwierdzenie, pytanie,

zdziwienie, oburzenie, żal i zazdrość, ironia. Widzimy tu z jednej strony przeciwstawienie typu "pytanie - stwierdzenie", z drugiej zaś strony - różne odcienie emocjonalne konstrukcji, w których w odróżnieniu od "pytania - stwierdzenia" najważniejszą rolę odgrywają komponenty intonacji. Nie należy jednak zapominać, że u podstaw melodii zdań emocjonalnych leży melodia zdania oznajmującego lub pytającego; znaczy to, że zabarwienie emocjonalne, które nadajemy zdaniu nie jest zależne od jego budowy leksykalno-gramatycznej, a jakby nakłada się na te znaczenia, które w procesie wzajemnego oddziaływania na siebie intonacji i składni są znaczeniami głównymi - podstawowymi.

Z innych prac, w których podejmowane są m.in. próby ustalenia konstrukcji intonacyjnych języka polskiego na uwagę zasługuje "Akcent języka polskiego" W. Jassem (Wrocław - Warszawa - Kraków, PAN, 1962). Praca ta jest poświęcona głównie badaniom cech fonetycznych akcentu polskiego, ale ponieważ akcent jest rozpatrywany przez Jassem z punktu widzenia wysokości tonu na tle intonacji zdania, znajdują się w niej również bardzo interesujące uwagi o intonacji. Są to jednak uwagi charakteru wyłącznie fonetycznego, autor nie rozpatruje w swej pracy budowy leksykalno-gramatycznej zdania (co zresztą nie było jego zamiarem), a jest to warunkiem nieodzownym przy ustalaniu konstrukcji intonacyjnych.

Z kolei H.W. Wodarz¹⁶⁾ przy próbach ustalenia konstrukcji intonacyjnych języka polskiego brał pod uwagę przede wszystkim zmiany tonu, tj. jeden z komponentów, nie poruszając problemu środków intonacji. Wodarz ustalił zasadnicze linie intonacyjne języka polskiego z punktu widzenia podziału zdań na oznajmujące, pytające i rozkazujące. Są to podobnie jak w wielu innych językach (np. niemieckim) terminalny, progredientny i interrogatywny typ intonacji. Intonacja typu terminalnego charakteryzuje wypowiedzenia zamknięte myślowo, pytania o uzupełnienie i zdania rozkazujące (Ona nie przyjdzie;... że

stońce jest silniejsze od niego; Kiedy pan wyjeżdża? Niech pan ślada.) Intonacja typu progredientnego jest charakterystyczna dla wypowiedzi myślowo niezakończonych, wymagających zamknięcia (Wtedy stońce zaczęło przygrzewać...; Jeżeli deszcz będzie padał...). I wreszcie intonacja typu interrogatywnego jest stosowana w pytaniach o rozstrzygnięcie i w takich pytaniach o uzupełnienie, które są zabarwione emocjonalnie lub których można użyć jako tzw. powtórzenie pytania przy odpowiedzi (Ona nie przyjdzie? - Czy mam ci pomóc? - Co chcesz przez to powiedzieć? - Co robisz? Co robię? Czytam).

Ustalone przez H.-W.Wodarza typy intonacji języka polskiego najbardziej chyba odpowiadają prawdzie. Przy odpowiednim uzupełnieniu rozpatrywanego przez materiał (zbadanie właściwości składni polskiej w jej związku z intonacją, rozpatrzenie większej ilości poszczególnych sytuacji językowych itp.) bardzo możliwe byłoby dokładne ustalenie konstrukcji intonacyjnych języka polskiego. Jest to ważne chociażby dlatego, że na tym tle w sposób jednolity i dokładny można traktować intonację we wszystkich pozostałych przypadkach (wyrażenie ekspresji, intonacje poszczególnych dialektów itp.).

Ostatnio w literaturze lingwistycznej pojawiają się próby ustalenia konstrukcji intonacyjnych języka polskiego i porównania ich z istniejącymi konstrukcjami języka rosyjskiego. Autorzy zajmujący się tym zagadnieniem dają jednak niepełne porównanie. Artykuł E.Sułkowskiej¹⁷⁾ np. jest wyraźną próbą syntezy teorii E.A.Bryzgunowej. Przytoczone przez autorkę przykłady zdań polskich nie we wszystkich przypadkach można nazwać w pełni przekonującymi (np. przykłady na dzielenie syntagmatyczne). Szkoda również, że autorka nie wykorzystwała w swych badaniach omawianej już wyżej pracy W.Jassema, w której zapis linii intonacyjnej jest nowszy od tego, który daje Sułkowska. Rysunki Jassema zostały sprawdzone przy pomocy odpowiedniej aparatury i mogły posłużyć jako swego rodzaju materiał do uogólnień. Sam Jassema nie skorzystał z tej możliwości, ponieważ, jak

już było podkreślone, głównym celem jego badań była intonacja słowa, a nie zdania.

Z kolei J. Skorek¹⁸⁾ w swych próbach porównania konstrukcji intonacyjnych języka polskiego i rosyjskiego zwrócił zbyt małą uwagę na budowę leksykalno-gramatyczną języka polskiego. Daje się to zauważyć szczególnie przy rozpatrywanych przezeń zdaniach pytających, które autor analogicznie do języka rosyjskiego dzieli na dwie grupy i odpowiednio dwa typy intonacji (zdania ze słowem pytajnym i zdania bez słowa pytajnego). Podział taki nie odpowiada strukturze języka polskiego, gdyż w pytaniach o rozstrzygnięcie, w których w większości wypadków mamy do czynienia z konstrukcjami homonimicznymi, stosowana jest szczególnie intonacja, obca językowi rosyjskiemu. W pytaniach o uzupełnienie z kolei obecność słów pytajnych (jaki, dlaczego, co itd.) nie wymaga użycia jakiejś specjalnej intonacji, bowiem o ich charakterze pytającym mówią same słowa pytajne. Oprócz tego autor, omawiając rosyjską konstrukcję intonacyjną N^o5, przytacza w celach porównawczych następujące zdania polskie:

Какой у неё голос! - Jaki ona ma piękny głos!

Как она поёт! - Jak ona ślicznie śpiewa!

Nietrudno zauważyć, że w polskich ekwiwalentach autor użył określeń "piękny", "ślicznie". Określenia te mówią o jednoznacznej budowie leksykalno-gramatycznej danych zdań (nie mogą być one użyte w charakterze pytania), podczas gdy przykłady z języka rosyjskiego są ze względu na swą budowę leksykalno-gramatyczną wieloznaczne.

Przytoczone tu zdania polskie mogą, jednakże bez użytych w nich określeń, spełniać tę że funkcję (funkcję oceny) i będzie ona wtedy, jeśli chodzi o linię intonacyjną, bliższa językowi rosyjskiemu: "Jaki ona ma głos! Jak ona śpiewa!" W ten sposób zdania te mogą być również użyte jako zapytania, por.: Jaki ona ma głos? Jak ona śpiewa?

Widać więc, że uwagom poczynionym przez autora brak syntaktycznego podejścia do zagadnień intonacji, a powinno ono iść w parze z fonetycznym.

W niniejszym krótkim przeglądzie literatury lingwistycznej z zakresu intonacji języka polskiego należałoby jeszcze wspomnieć pracę T.M. Nikołajewej "Intonacja zdania złożonego w językach słowiańskich"¹⁹⁾, do której język polski został wybrany jako język ze stałym akcentem słownym. Oprócz języka polskiego autorka rozpatruje w swej pracy także intonację czeskich i ukraińskich zdań złożonych. Niewątpliwie zagadnienia poruszane przez autorkę, jak i bogata bibliografia prac poświęconych intonacji polskiej są bardzo cenne. Jednakże w pracy tej bierze górę fonetyczny aspekt rozpatrywania intonacji (pauza, tempo, melodia, intensywność) polskiego zdania złożonego i dlatego jest ona mało aktualna dla niniejszego artykułu.

Poruszone tu zagadnienia nie wyczerpują oczywiście całości problemu. Nie jest to również pełny przegląd literatury poświęconej intonacji języka polskiego. Obejmuje on jedynie te prace, które wydawały się najbardziej cenne ze względu na zawarte w nich uwagi o intonacji (tzn. uwagi dotyczące przede wszystkim funkcji dystynktywnej). Pozwala on jednak stwierdzić, że intonacja języka polskiego, jak i wielu innych języków, jest wciąż jeszcze nie zbadana. Aspekt fonetyczny, który góruje w większości prac, utrudnia prawidłowe ustalenie konstrukcji intonacyjnych. Ważny jest bowiem również aspekt semantiko-syntaktyczny, gdyż tworzy on bazę do zbadania dystynktywnej funkcji intonacji.

Przy rozpatrywaniu funkcji intonacji polskiej, jak już było podkreślone, na pierwszym miejscu stawiają autorzy funkcje komponentów, a nie środków intonacji. Szczególnie mało miejsca poświęcają autorzy centrum intonacyjnemu. Również zbyt mała ilość przytoczonych przez nich przykładów nie pozwala określić specyfiki i częstości występowania w mowie intonacyjnych środków. Można powiedzieć, że jedynie dzieleniu syntagmatycznemu autorzy udzielają sporo uwagi.

W przyszłych badaniach nad intonacją języka polskiego należałoby zwrócić uwagę na następujące zagadnienia:

1) Przy rozpatrywaniu intonacji uwaga powinna się koncen-

trować przede wszystkim na właściwościach struktury danego języka.

- 2) Podstawowe typy konstrukcji intonacyjnych powinny być wydzielone wg dwóch aspektów - fonetycznego i funkcjonalnego (każdy typ konstrukcji intonacyjnej ma swe właściwości fonetyczne i może wyrażać różne znaczenia komunikatywne zdań o jednakowej budowie leksykalno gramatycznej).
- 3) Należałoby wydzielić różne typy zdań jako jednostek komunikacji językowej wg modalności (tzn. subiektywnego stosunku mówiącego do tego, co jest treścią jego wypowiedzi) i celu wypowiedzenia (pytanie, stwierdzenie itp.).
- 4) Niezwykle ważna jest też kwestia odpowiedniego dzielenia zdań na mniejsze jednostki językowe: syntagmydzielenie syntagmatyczne, dane, nowe - tzw. dzielenie aktualne, tzn. dzielenie zdania wg jego sensu logicznego.
- 5) Ilość znaczeń komunikatywnych, powstających w procesie współdziałania intonacji i budowy leksykalno - gramatycznej zdania, zwiększa się przy przemieszczaniu centrum intonacyjnego.
- 6) W jednym typie zdania można wyrazić różne strony funkcji intonacji (np. emocjonalna intonacja nakładająca się na podstawową - pytającą czy stwierdzającą). Interesującym zagadnieniem jest też stopień zabarwienia emocjonalno-ekspresyjnego wypowiedzianych zdań (rozdzielanie zdań emocjonalnie neutralnych i zdań ze zwiększonym stopniem emocji).
- 7) Jako oddzielny temat badań może być rozpatrywana intonacja poszczególnych dialektów.

Wymienione tu zagadnienia są niezwykle istotne dla zbudowania teorii mowy jakiegokolwiek języka, dla prawidłowego opracowania systemu intonacyjnego. Dlatego też należy podkreślić konieczność jak najszybszego ich zbadania.

Intonacja ze swym repertuarem podstawowych środków (typ intonacji jako taki, dzielenie syntagmatyczne, centrum intonacyjne) i możliwościami najprzeróżniejszych modyfikacji i wariantów pozwala przekazać myśl mówiącego z najdrobniejszymi odcieniami znaczenia. Dlatego też dokładne jej zbadanie jest rzeczą bardzo ważną.

Na zakończenie zaznaczmy, że wiele z poczynionych w niniejszym artykule uwag może wydać się kontrowersyjnymi, co jest naturalne przy tak niepełnym zbadaniu danego problemu. Oprócz tego uwagi te mogą być oczywiście uzupełnione i bardziej dokładnie sprecyzowane.

1) Przy rozpatrywaniu uwag powinna się

P R Z Y P I S Y

- 1) p. też określenie intonacji: Z. Gołąb, A. Heinz, K. Polański, Słownik terminologii językoznawczej, PWN Warszawa 1970, str. 258; O.С. Ахманова. Словарь лингвистических терминов, изд-во "Советская энциклопедия", Москва 1969.
- 2) por. np.: W. Jassein - Akcent języka polskiego, Wrocław - Warszawa, - Kraków, 1962, PAN;
M. Dłuska, Prozodia języka polskiego, Kraków 1947,
Z. Klemensiewicz - Zarys składni polskiej, Warszawa, 1957, PWN; H.-W. Wogarz - Zur Satzintonation des Polnischen, Phonetica, v. 8, N° 1-4, 1962 i in.
- 3) W. Doroszewski, Podstawy gramatyki polskiej, cz. II, Warszawa, 1963.
- 4) B. Wiczorkiewicz: Sztuka mówienia, Warszawa 1963.
- 5) M. Dłuska, op. cit.
- 6) F. Daneš, Intonace a věta ve spisovné češtině, Nakladatelství Československé Akademie Věd, Praha 1957.
- 7) M. Dłuska, op. cit., str. 30.
- 8) Zestrój intonacyjny, tzn. kadencja lub antykadencja.
- 9) M. Dłuska, op. cit., str. 35.
- 10) А.М. Пешковский. Интонация и грамматика. Избранные труды, Москва 1959.
- 11) Л.П. Зиндер. Общая фонетика, Л., 1967, стр. 287.
- 12) p. też: M. Dłuska, Akcent i atona w języku polskim, Studia z filologii polskiej i słowiańskiej, Warszawa 1957.

- 13) р.:Е.А.Брызгунова.О смылоразличительных воз-
можностях русской интонации, Вопросы языкознания,
1971, №4.
- 14) Z.Klemensiewicz, Zarys składni polskiej, Warszawa PWN
1957, str. 66.
- 15) Z.Klemensiewicz, Podstawowe wiadomości z gramatyki
języka polskiego, wyd. IV, Warszawa, PWN, 1962, str.
33.
- 16) H.-W.Wodarz, Zur Satzintonation des Polnischen, I'hone-
tica, v. 8, N° 1-4, 1962.
- 17) E.Sułkowska, O intonacji w języku rosyjskim, Język Ro-
syjski, N° 1, 1965.
- 18) J. Skorek, Z Problematyki intonacji języka rosyjskiego
i polskiego, Język Rosyjski, N° 2, 1970.
- 19) Т.М.Николаева.Интонация сложного предложения в сла-
вянских языках, Москва 1969.